

ZSIDÓ NŐSORSOK A KORTÁRS SZLOVÁK PRÓZÁBAN (könyvismertető)

MAGDALÉNA HRBÁČEK

CODDINGTON, Andrea: *Židovka*. Bratislava: Ikar, 2010. 240 s.

FISCHEROVÁ, Stern – HOMOLOVÁ TÓTHOVÁ, Veronika: *Mengeleho dievča*. Bratislava: Ikar, 2016. 376 s.

FULMEKOVÁ, Denisa: *Konvália*. Bratislava: Slovart, 2016. 192 s.

Valóságos élettörténetek, eltérő életutak. Sorsok. Túlélők, másodgenerációs zsidó női sorsok. Az egyiket a nem feladás jellemzi, a másikat a túlélés hajtja, a harmadik mesél az elmondhatatlanról.

Elsőként említeném Fulmeková kisregényét, ami a személyes identitás megfosztásának mintapéldája is lehetne. Címe: *Konvália*. Reisz Vali, a zsidó lány töredékes élettörténete önmagában is érdekes. A főhős, a zsidó származású Vali a II. világháború elején beleszeret egy Tiso-barát ferences szerzetesbe, a neves szlovák költőbe, Rudolf Dilongba. A regény szerzője, Denisa Fulmeková, Reisz Vali unokája meséli el a valóságra épülő nehéz sorsú Vali életét. (*Konvália*, SLOVART, 2016, a regény magyar fordítása 2020-ban jelent meg: *Konvália* címmel, Kiadó: Womenpress, Bratislava, fordította: Hrbáček-Noszek Magdaléna). Állandó üldözések közepette ez az asszony többször változtat személyes identitás elemein csak azért, hogy a puszta életét mentse. Reisz Vali egy erdőháti (Záhorie) kisvárosban, Malackán nő fel. Az apja neves vendéglőt üzemeltet, anyja kóser háztartást vezet. Elsődleges szocializációs színtere egy ortodox zsidó család. Itt válik nagylánnyá abban az időben, amikor egyre gyakrabban kezdik ragozni Hitler nevét, megkezdődnek a zsidóüldözések, arizálások és a jogfosztás. Valinak Dilong közbenjárásával álnév alatt jelenik meg első verseskötete. Ígéretes jövő, de már tele félelemmel. Ekkor jön el az idő, hogy életében először változtat személyes identitásának egyik legmeghatározóbb elemén, a vallásán, szóval katolicizál. Szíve alatt egy új életet hordoz, menteni kellett azt is. Dilong, a gárdisták dicsőítője lép közbe és elment az akkori elnök, Tiso után, aki kegyelemben részesíti Valit. Még Dávid-csillagot sem kellett hordania. Megkeresztelkedésének volt ugyan súlya, de a deportálási névsorban ott szerepel Vali neve is, meg a lányáé is. Másodszor is lép, ekkor egy halott kelet-szlovákiai lány személyazonossági papírjaival menekül. Nincs többé Vali, hanem Mária Kušnírová... Eljutott oda, hogy vallását, nevét is feladja. A háborút túléli, de fél a megtorlásoktól. Most Dilong miatt, akinek más lehetősége nem volt, mint hogy emigráljon Dél-Amerikába. Rövid időre azonosul a régi önmagával, s Reisz Valéria néven fut, de mint megannyian, ő is inkább szlovákosítja nevét Rajecovára. Mire megszokná az új nevét, férjhez megy, hiszen Dilong nem térhet haza a szocialista Csehszlovákiába.

A szöveget a szűkszavú elbeszélés jellemzi. A szerző nem csupán a két főszereplő levelezésébe nyújt betekintést, hanem két olyan ember életét is bemutatja, akiket összeköt a szerelem, a háború pedig elválaszt. Mindamellet, hogy elsősorban életrajzi vonatkozású a kisregény, magán hordozza a lélektani regény jegyeit is. A mű nem kerül a korabeli társadalmi kritikát sem.

A másik regény hősnője négy koncentrációs tábor tiszta túlélő (Viola Stern Fischerová: Veronika Homolová Tóthová: *Mengeleho dievča*, IKAR, 2016, a memoárt magyar nyelvre Mészáros Tünde fordította: *A Mengele-lány-Aki túlélte a túlélhetlent*, Animus, 2019) Stern Rózsa Ibolya Szlovákiában, Losoncon látta meg a napvilágot. Túlélte a túlélhetlent. A békés idők korrajzával indul a történet. A könnyed, családregénybe is beillő fejezeteket olvasva még hihetetlennek tűnik, hogy ez a családi idill, ez a losonci békebeli milió egy csapásra véget érhet. Az első szerelem varázsa, a továbbtanulás, és minden terv, amit a fiatal lány magában dédelgetett, szempillantás

alatt válik füstté Auschwitzban. A könyv lapjai megtelnek szomorúsággal, kétségbeeséssel. Csak szavak buknak ki az emberből... Kiköltöztetés, gettó, marhavagon, Auschwitz, Mengele. A kápók, a felügyelők viszonyulása egy külön történet lehetne, mert sokszor a náciknál is kegyetlenebbül bántak a zsidókkal. A sajátjaikkal. Egyet közülük a háború után, Prágában azonosít is Ibolya.

A visszaemlékezéseiben a saját veszteségein kívül, leírja barátai, lágerbeli ismerősei gyászát, tragédiáját. A könyvet olvasva semmi sem logikus, megmagyarázható. Nem lehet megmagyarázni az embertelenséget. Mikor a barátból ellenség lesz, mikor a megértést a gyűlölködés írja felül, mikor az ember elfelejti, hogy embernek született.

Nem lehet megmagyarázni a kegyetlenkedést, a fiatal lányok megerőszkolását, a marhavagonokban történő szállítást, ahogy a munkatábornak nevezett haláltábornak sem. Aki első körben életben maradt, az sem járt jobban. Sőt, Mengele kísérletei messze meghaladják a szadizmus fogalmát. Néhány ikrekkel, terhes asszonyokkal, kisgyerekekkel, fiatal nőkkel folytatott kísérlete egy-egy fogolytárs elbeszéléseként került a memoárba. Ibolya azonban igazi harcos. A poklok poklát megjárva sem adja fel, ragaszkodik az élethez. Legyőzi Mengelét is, hiszen hiába a gonosz kísérletek, a háború után férjhez megy és két egészséges kislánynak ad életet. Az élet győz!

A harmadik kortárs regény (Andrea Coddington: *Židovka*, Ikar, a magyar fordítás 2017-ben jelent meg *A zsidó nő* címmel) leginkább arra mutat rá, hogyan szabadul meg a túlélő szülők stigmáitól, félelmeitől és bátran kilép az életbe egy másodgenerációs zsidó lány. A főszereplő arról mesél, hogy ki volt ő gyermekkorában és hogyan lett érett nővé, magában hordozva a kiválasztottságot, stigmatizáltságot, elvetettséget. A zsidó nép traumája a holokauszt. Ebbe született bele Szófia. A saját én-történetbe erősen beékelődnek az anya, apa élettörténeti mozzanatai, traumatikus stigmái, érezhetőek a szülők lágerben átélt traumái és annak pszichikai következményei. Az ortodox zsidó női mintázat átörökítési törekvése köszön vissza a regény cselekményszálain, minek okán Szófia, a lázadó lány meg sem áll Amerikáig. Nem a zsidó mivolta elől menekül, hiszen érett, felnőtt, önmagát zsidó nőnek nevezve itt mondja ki magáról a büszkén felvállalt identitást, hanem a megalázottság elől menekül a „szabadságba”, amit Szófia Amerikával azonosít, fellázadva nemcsak a szülők, hanem saját identitása ellen is.

Sok minden kavarog a lány fejében, a személyes fájdalom, a hagyománnyal való szakítás és a társadalmi kritika egyaránt. A szövegből egy olyan személy képe bontakozik ki, aki a társadalmi-történelmi kényszerhelyzetek közt keresi és találja meg az örökölt, a felkínált, és az önként vállalt személyes identitását.

ELÉRHETŐSÉG

PaedDr. Magdaléna Hrbáček, PhD.
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
mhrbacek@ukf.sk